

Annex

Aportacions complementàries La identitat andorrana avui

III Jornades sobre el Principat d'Andorra

París, 6 i 7 de desembre de 2004. Ambaixada d'Andorra a França

Centre d'Estudis Catalans de la Universitat Paris IV – Sorbonne. /pp. 39-45

Nota: Reproducció de la conferència impartida a París, facilitada per l'autora, organitzada per l'ambaixada d'Andorra, ja que està relacionada amb el tema de la 21a Diada andorrana

Dolors Comas d'Argemir i Cendra

La identitat andorrana és un procés en construcció

Les identitats col·lectives, per la seva mateixa naturalesa, es construeixen i reformulen constantment. Certament, hi ha uns fils conductors que es mantenen en el temps i que, malgrat els canvis, permeten seguir identificant-se com a poble. Ho podem entendre millor si ens fixem en la identitat individual, que és un sentiment subjectiu, que es reconstrueix en els transcurso dels anys, però que permet seguir reconeixent-nos com la mateixa persona al llarg de la vida.

La identitat andorrana se sosté en tot un conjunt de marcadors i referents simbòlics que permeten, no sols identificar-se com a andorrans, sinó també diferenciar-se d'altres. La idea que la identitat és un procés en construcció i, per tant, relacionat amb la configuració social existent i els projectes de futur com a poble, és especialment important en el cas d'Andorra, per dues raons. La primera, perquè els processos de construcció nacional està inacabat, i les identitats col·lectives tenen molt a veure amb el sentiment de pertinença i de compartir projectes de futur. La segona raó és perquè la societat andorrana està molt segmentada: la ruptura generacional existent així com la presència en el país de persones d'origens molt diversos dificulten la cohesió social i la idea de constituir un sol poble.

L'especificitat andorrana

La noció de *diferència* (la consciència d'identitat, en definitiva) no es basa tant en l'existència d'uns trets específics i únics respecte als que tenen altres pobles, sinó en la configuració social i cultural resultant d'una determinada combinació de trets, siguin o no únics. No importa tant poder mostrar diferències objectivables respecte als catalans, per exemple, sinó que la història i el funcionament mateix com a país proporcionin les bases de la construcció nacional i de la identitat col·lectiva que l'acompanyen, processos tots inacabats.

Això no treu que hi hagi tot un conjunt de marcadors i referents simbòlics, que tenen significació per als andorrans, ja que evocuen moments de la història com-

partida, generen emocions i transmeten valors. No tots els referents simbòlics tenen la mateixa força ni el mateix poder de generar consciència col·lectiva. Uns són més racionals i d'altres més emocionals, uns són antics i d'altres nous, uns tenen més capacitat inclusiva i d'altres són més particulars i parcials. Vegem-ne alguns:

- La bandera és un dels símbols més potents, perquè tothom la pot reconèixer i perquè evoca múltiples significats, encara que no siguin coincidents.
- El territori: les Valls d'Andorra, com a país de muntanya, pirinenc.
- La història pròpia, amb els *Pareatges* de 1278 com a moment fundacional.
- El català, com a llengua pròpia i llengua oficial.
- Les institucions polítiques, que han persistit al llarg dels segles.
- La casa, com a antiga institució de la vida pagesa i indicador de pertinença.
- La patrona, la Verge de Meritxell, amb la seva diada, festa nacional.
- Els costums tradicionals, variables en cada localitat.
- Alguns trets de caràcter, com allò de fer-se l'andorrà.

Podríem dir que aquests són marcadors ja antics, que persisteixen amb més o menys força i que, com veiem, tenen caràcter molt diferent entre ells. Segur que en falten, perquè no he volgut fer-ne un inventari exhaustiu, justament per la seva naturalesa variable, i perquè el seu significat i presència són també molt diversos, ja que depenen dels contextos i de les situacions en què apareixen. El que vull destacar ara és que a aquests marcadors i referents simbòlics se n'han afegit d'altres, molt relacionats amb la recent evolució del país, amb una nova economia, una nova societat, nous valors... Així, en la identitat dels andorrans avui s'hi incorporen també:

- La modernitat, en haver assimilat canvis molt grans.
- Un nivell de vida alt, equivalent al de les societats avançades.
- El consumisme, amb l'acumulació de béns i de benestar.
- El pluralisme lingüístic, que suposa que el català conviski amb el castellà i el francès en la vida quotidiana.
- La imatge de país que es projecta a fora: el comerç, l'esquí, els balnearis, la muntanya...
- Els edificis moderns de caràcter singular.
- La vida urbana, amb tots els seus components.

No és contradictori que aquells trets que evoquen l'Andorra tradicional i antiga convisquin amb aquests altres de nous. Els andorrans no volen ser vistos com els més tradicionals dels Pirineus, sinó com els més moderns: els que viatgen, coneixen diverses llengües, tenen cotxes potents, venen productes innovadors. La modernitat constitueix, doncs, un element important en la construcció de la identitat andorrana. I el conservadorisme també ho és; tot allò que evoca l'arrelament,

ser fills de la terra, les nissagues, la història, les institucions pròpies. Són dues cares de la mateixa moneda que permeten que la identitat es fonamenti en el passat compartit però que incorpori també el present i es projecti cap al futur.

La diversitat d'Andorra i la identitat

Els operadors simbòlics no sols expressen la forma en què un poble es distingeix d'uns altres. També s'utilitzen per marcar l'especificitat d'un grup respecte a un altre dins del mateix grup, de manera que els elements considerats com a més purs i genuïns s'associen a determinats segments de la població. Així passa també a Andorra, on els anomenats andorrans de soca-rel representen l'andorranitat plena, davant dels nous andorrans, que han anat adquirint la nacionalitat, i els nombrosos estrangers residents en el país.

La societat andorrana actual posseeix un elevat grau de segmentació, cosa que té una relació molt estreta amb el sistema de representacions i els valors culturals que sostenen la identitat de cadascun dels grups, ja que tenen diverses experiències i percepcions respecte a Andorra i a sentir-se andorrà. És una societat diversa, però, sobretot, li manca la cohesió social necessària perquè els seus membres tinguin la consciència de ser un sol poble. Diferents ruptures en el marc social fan que la identitat andorrana, com a consciència col·lectiva, sigui un procés en construcció.

Els canvis socials que han tingut lloc a Andorra en els darrers decennis han sigut tan grans que han comportat una fractura generacional important, cosa que ha repercutit en el procés de transmissió cultural. La visió del món i la concepció del país que tenen les persones de més de seixanta anys no tenen gaire a veure amb els valors, actituds i referents culturals de la població amb menys de trenta. Aquest fet es produeix en moltes societats, però en el cas d'Andorra les conseqüències són molt més visibles i dràstiques, perquè les mutacions socials han tingut una gran magnitud i s'han produït de forma molt ràpida en pocs anys.

Una segona ruptura es relaciona amb el canvi d'activitats econòmiques, que suposen l'afebliment de la pagesia i el sorgiment d'emprenedors vinculats al comerç, al turisme i també a serveis diversos. Els andorrans ja no realitzen aquelles activitats que se sostenien en els valors de l'austeritat, l'estalvi, l'esforç i en el valor de la terra. De fet, la terra ha passat a tenir un valor mercantil, que se subordina a les necessitats de l'activitat comercial i turística i al creixement immobiliari. I nous valors s'imposen avui: el guany, l'individualisme, el confort, l'abundància. Les visions contrastades que suposen aquestes activitats i nous valors es relacionen, certament, amb la dimensió generacional que ja hem comentat.

Una tercera ruptura, molt important, és de naturalesa social. A Andorra conviuen persones d'origen molt divers, amb escasses connexions entre elles pel que fa a la interacció social. A les diferències de classe, presents en moltes societats, s'hi afegeixen, doncs, les de caràcter nacional, relacionades amb l'origen, amb factors

lingüísticoculturals i amb la divisió que representa pel que fa a drets polítics i socials tenir o no la nacionalitat andorrana. Recordem que els andorrans són minoria en el seu mateix país i que ho és també la població que ha adquirit la nacionalitat en els darrers anys. Molts immigrants són d'origen i parla catalans, la qual cosa fa que el fenomen no sembli tan estrident, però en clau interna aquests nous andorrans no compleixen tots els requisits d'andorranitat plena. Tenir nom de casa, pertànyer a nissagues arrelades al país, conèixer els llocs, les històries, els noms, els detalls de la vida del país, del poble o de la gent diferencia en la pràctica quotidiana els andorrans dels forasters, els andorrans de soca-rel dels nous andorrans. D'altres residents estrangers contrasten més, pel fet de tenir una llengua diferenciada i, alguns, procedències ben remotes. Aquests se situen en els marges de la constel·lació d'operadors simbòlics i referents de pertinença.

Totes aquestes ruptures suposen visions contrastades, interpretacions i lectures parcialment diferents del passat, però també dels projectes de futur com a país. La identitat cultural no s'ha d'entendre, doncs, com un procés passiu de dipòsit o decantació d'uns valors, actituds i símbols, que van passant de generació en generació més o menys inalteradament, i amb els quals un s'identifica pel sol fet d'haver nascut a Andorra o d'haver-hi viscut durant uns anys. Lluny d'això, els sentiments incorporen la diversitat d'experiències i percepcions de les persones. La identitat col·lectiva suposa trobar elements comuns, que superin aquestes diferències i arribin a conformar la consciència de constituir un sol poble. Com ja hem insistit en múltiples ocasions, això és un procés en construcció. I com que la identitat no sols suposa el posicionament dels individus i dels grups enfront del passat i la tradició, sinó també enfront del present i del futur, els projectes de futur com a país són substancials per implicar-hi o no les persones i generar consciència col·lectiva.

La construcció nacional, els projectes de país. Límits i oportunitats

Els debats a Andorra sobre el present i futur del país són constants. Quines activitats econòmiques, quin màxim de població poden sostenir, quines noves infraestructures es requereixen, quins requisits per a la nacionalitat, quina relació amb la Unió Europea, quin futur per a les empreses familiars, sí o no als impostos directes, quines regles financeres, quin pes de les parròquies, quin poder per a l'Estat, quines polítiques públiques, quin futur per a la gent jove...

Es tracta en definitiva dels grans eixos que marquen els projectes de país. El present i futur econòmic; el territori com a factor de desenvolupament; la modernització ecològica; les polítiques públiques i el compromís amb el sector privat, la fiscalitat, la consolidació de les institucions polítiques i del paper de l'Estat, la ciutadania com a factor de cohesió social; l'impuls de la societat civil, l'escola i la formació, l'andorranitat, amb incorporació de la diversitat, les relacions exteriors... El balanç del passat és indispensable; la forma de resoldre aquestes qüestions marca les perspectives de futur.

En aquest context canviant i complex, què significa ser andorrà? Com la gent que viu a Andorra sent que en forma part? En quin grau se sent implicada en els projectes de futur com a país? El procés de construcció nacional suposa incorporar aquestes dimensions relacionades amb els projectes de futur, que marquen límits i oportunitats, que afavoreixen més o menys la cohesió social, que poden generar consciència col·lectiva i referents comuns o aprofundir en les fractures culturals i socials.

I al costat de tot això, l'acció legislativa i el paper de l'escola tenen un paper fonamental, junt amb les institucions culturals, per aconseguir una millor amalgama social i cultural, una nova andorranitat, que incorpori tradició i modernitat. La gènesi de l'Andorra moderna i multicultural actual ha sorgit d'un llarg passat fet d'autonomia i concert, de duresa i de treball, d'identitat cultural i dualitat diplomàtica. La transició no resulta fàcil ni simple, però el repte és prou important i val la pena afrontar-lo. En tot cas, als andorrans correspon dirimir el que esdevindrà.

Dolors Comas d'Argemir i Cendra,
catedràtica d'antropologia social a la Universitat Rovira i Virgili